

- [6] Lazarenko N. I., & Kolesnik, K. A. (2021). Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Vprovadzhennia tekhnolohii hrupovoi diialnosti v konteksti iihovoho pidkhotu orhanizatsii osvithnoho protsesu ditei doshkilnoho viku. Vinnytsia: VDPU, 24-28.
- [7] Lapshyna I. & Komarivska N. (2019). Innovatsiini tekhnolohii v doshkilnii osviti. Vykorystannia elementiv suchasnykh innovatsiinykh tekhnolohii u formuvanni interesu do dytiachoi literatury u ditei doshkilnoho viku (S. 85-87). DVNZ «Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody».
- [8] Miasoid P. A. (2000). Zahalna psykholohiia. Kyiv: Vyshcha shkola.
- [9] Bibik N. (2017). Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady».
- [10] Saltovska V. (20005). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia na urokakh rozvytku movlennia. Ridna shkola, 3, 16-18.
- [11] Ponomorova K. I. & Haiova L. A. (2020). Ukrainska mova ta chytannia: pidruchn. dlia 3 klasu ZZSO (u 2-kh chastynakh). Chastyna 1. Kyiv: UOVTS «Orion».
- [12] Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Savchenko O. Ya. 3-4 klas. Vziato z <https://bit.ly/3FEpGeK>.

УДК 376.016:81'243:159.955.4
DOI: 10.31652/2412-1142-2023-68-76-84

Федорова Олеся Василівна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0003-2300-6387
fedoroval2012@ukr.net

Ворник Марія Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0003-2999-9180
m.vornyk@ukr.net

Рибачук Юлія Леонідівна

Старший викладач кафедри іноземних мов
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0009-0002-9893-5842
juliarybachuk777@gmail.com

Бабічева Марина Геннадіївна

Старший викладач кафедри іноземних мов
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0002-7619-963X
rinababicho@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ЕМОЦІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ ЗЗСО

Анотація. В статті проаналізовано поняття «емоційного інтелекту», «емоційної рефлексії» та висвітлено специфіку їх формування в процесі вивчення іноземних мов. Автори обґрунтовують важливість формування згаданих наскрізних гнучких навичок сучасними тривалими стресовими умовами (пандемія коронавірусу, військова агресія Російської Федерації) навчання та життя в світі загалом та в Україні зокрема. Емоційний інтелект позиційовано як одну з основ добробуту особистості та її життєвого успіху. Актуальність теми дослідження також засвідчується завданнями вітчизняної та європейської освіти, відображеними в Державному стандарті базової

середньої освіти та Європейській рамці компетентностей LifeComp. Особлива увага в роботі присвячена характеристиці засобів та тактик формування здатності до емоційної рефлексії. Одним із центральних елементів роботи над емоційним інтелектом є Куточок емоцій, як засіб інформування учнів та залучення їх до широкого спектру навчальних та виховних видів діяльності. Техніка Add emotion дозволяє інтегрувати звичайні мовні та мовленнєві вправи на вивчення лексики, граматики, навчання письма, читання, аудіювання та говоріння з вправами на формування здатності до емоційної рефлексії. Результатом комплексного та системного підходу до формування здатності до емоційної рефлексії є реалізація тактики Emotion of the day. В статті також схарактеризовано ряд сигналізаторів, які можна застосовувати для поточної та підсумкової емоційної рефлексії на уроках іноземної мови та методик роботи з ними. Емоційна сфера учнів з особливими потребами вимагає особливо виваженого підходу та застосування специфічних тактик. Річка емоцій – тактика тривалого та системного механізму, що одночасно є і інструментом мотивації учнів інклюзивного класу до навчання, спілкування з однолітками та особистісного розвитку. Питання розвитку емоційної рефлексії залишається актуальним та має широкі перспективи.

Ключові слова: емоційний інтелект; емоційна рефлексія; навчальні технології; іноземні мови; інклюзивний клас; учні з особливими потребами.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Освітній процес та освітнє середовище в Україні останніми роками формувались в стресових умовах глобальної пандемії корона-вірусу, переходу на умови онлайн навчання. З 24 лютого 2022 умови життя та навчання в нашій країні стали без перебільшення кризовими – масштабна військова агресія, безперервні бомбардування, масова евакуація, що призвели до втрати домівок, загибелі та травмування рідних та близьких, щоденні повітряні тривоги та загроза ескалації і без того трагічного стану призвели до ситуації, коли практично кожен українець – дорослий чи дитина – потребує психологічної допомоги та корекції емоційного стану. Така ситуація ставить перед вітчизняними освітянами нові пріоритети. До них належить зокрема і завдання формування емоційного інтелекту особистості, емоційної стійкості та здатності до емоційної рефлексії. Адже в кризових умовах такі вміння дозволяють багатьом зберегти психологічне та фізичне здоров'я, соціальні контакти, емпатію, а в окремих випадках і життя.

Слід зазначити, що в таких критичних умовах життя, які ми маємо в Україні наразі, все ж можна виділити групи людей, які перш за все потребують додаткової уваги та захисту. До таких, окрім поранених осіб та біженців, належать люди з особливими потребами, адже їм в рази важче справлятися з викликами воєнного часу, умовами виживання та пересування в сховищах, евакуації. Їх емоційний стан часто характеризується безпорадністю, розгубленістю та відчаєм. Суспільство загалом та освітяни зокрема повинні шукати ефективні шляхи подолання викликів кризового стану для захисту людей з особливими потребами, в тому числі і в аспекті розвитку їх емоційного інтелекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахівці визначали ключове значення емоційного інтелекту для добробуту особистості та її життєвого успіху і до початку військових дій. Так, група литовських вчених разом з іншими зарубіжними колегами зазначають, що у наш час емоційний інтелект є більш вагомим фактором з тих, що визначають життєвий успіх, ніж загальний інтелект [1; 2]. Оскільки, як стверджують дані досліджень, люди з високим емоційним інтелектом є більш успішними в багатьох аспектах: стосунках, професійній сфері, навчанні [2]. Окрім того, прояви емоцій є перманентними та всеохоплюючими – вони властиві людям будь-якої статі та віку та мають місце в кожній життєвій ситуації, є, на протипагу почуттям, підсвідомими, їх прояв – мимовільним, залежним від зовнішнього впливу, що робить неможливим їх цілковите приглушення [3; 4; 5].

Теоретичною основою досліджень емоційного інтелекту є концепції П. Селовея, Дж. Майєра, Д. Гоулмана, Р. Бар-Она [6]. Питанню особливостей розвитку емоційного інтелекту учнів з особливими потребами присвятили свої праці Бісвол М., Гарбеніс С., Гележінене Р., Шяучіуліте Г., Мартиненко І. [4; 1; 5; 6].

Емоційний інтелект є комплексним психологічним феноменом і один із базових елементів його – це здатність до емоційної рефлексії. Значний внесок у вивчення рефлексії та її видів (педагогічної, емоційної, комунікативної тощо) здійснили Мирошник Р.Г., Вихрущ В.А. та ін. Існує чимало досліджень присвячених розвитку емоційної сфери учнів під час навчання в ризикових умовах, зокрема – карантинних [1; 2; 8; 9; 10].

Більш вузько зосереджені на вивченні ролі емоцій у різних формах навчання англійської мови та можливостей їх зворотного розвитку в освітньому Дж. Майер, Г. Естрелла та інші [11; 12]). Однак стверджувати, що вітчизняна педагогіка наразі володіє вичерпними відповідями на окреслені питання – зарано, а тому актуальність вивчення шляхів розвитку емоційного інтелекту та емоційної рефлексії в освітньому процесі залишається гострою.

Мета статті полягає у комплексному описі шляхів формування здатності до емоційної рефлексії під час навчання іноземної мови звичайних учнів та учнів з особливими потребами в інклюзивних класах ЗЗСО.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Завдання формувати емоційний інтелект учнів в українській освіті закріплено офіційними документами. Так в Державному стандарті базової середньої освіти визначено серед інших наскрізних умінь і уміння конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність [13]. У 2021 році в Законі України про освіту було закріплено перелік компетентностей та наскрізних умінь, що мають бути сформовані в учнів НУШ. Їх перелік узгоджено з «Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» та «Рамками компетентностей», які лягли в основу державних стандартів освіти [14; 15].

У Законі визначена значущість емоційних навичок і вміння конструктивно керувати ними, що є важливим складником емоційного інтелекту освіти [15]. Не меншого значення розвитку емоційного інтелекту та пов'язаних з ним умінь надають в Європейському Союзі. Так, до складу Європейської рамки компетентностей LifeComp входять такі компоненти, співвідносні з емоційним інтелектом як P1 «Саморегуляція» – розуміння та регулювання особистих емоцій, думок та поведінки, включаючи реакцію на стрес та S1 «Емпатія» – здатність розуміти емоції, досвід та цінності іншої людини та відповідно реагувати [13].

Отож, значущість емоційного інтелекту для учнів є незаперечною. А для учнів з особливими освітніми потребами вона є ще більш вагомим, оскільки, як стверджує Л.Кумар, діти з особливими освітніми потребами схильні до емоційної нестабільності та стикаються з емоційними викликами навчаючись поряд з іншими дітьми в інклюзивних класах, адже часто порівнюють себе з іншими і оцінюють себе несхвально, їм важко концентруватись та зберігати спокій, проблемою є усвідомлення та вираження власних емоцій [16].

Однак з іншого боку така ситуація є сприятливою в аспекті можливостей розвитку емоційного інтелекту завдяки тривалим та різноманітним соціальним стосункам, різноманітній діяльності та викликам. Якщо вчителю вдається досягти позитивних результатів у розвитку емоційної сфери учнів, то вони відмічають у себе вищий рівень академічної успішності, мотивації до навчання, кращі навички планування та розв'язання проблем, сильніше почуття дружби та адекватну поведінку, позитивне ставлення до школи та навчання загалом.

Розвиток емоційного інтелекту звичайних учнів та учнів з особливими потребами може, на думку Гарбеніс С., Гележінєне Р., Шяучіуліте Г. відбуватися двома шляхами:

- у спеціально спроектованих програмах та тренінгах;
- переживаючи різноманітні емоції на звичайних уроках у взаємодії з іншими учнями та вчителями;

Така взаємодія може мати місце під час групової та індивідуальної роботи, на перервах, під час подорожей тощо [1; 5]. Отож, наскрізне уміння конструктивного керування емоціями належать до таких, що у своєму формуванні не прив'язані до конкретного предмета чи освітньої галузі. Це певним чином може бути викликом для вчителя, оскільки немає чітких тем або підручників, щоб розвивати наскрізні вміння. Однак з іншого боку вчитель має повну свободу в цьому аспекті і вільний використати увесь спектр форм та методів на кожному уроці, щоб формувати наскрізні вміння системно та послідовно, але разом з тим непомітно та нав'язливо для учнів.

В структурі емоційного інтелекту фахівці виокремлюють такі складники:

- Рефлексивна регуляція емоцій.
- Розуміння та аналіз емоцій.
- Фасилітація мислення за допомогою емоцій.
- Сприйняття, оцінювання та вираження емоцій.

Емоційна рефлексія визначається як здатність особистості рефлексивно визначати та регулювати емоції (свої та оточуючих), роблячи при цьому висновки, настільки зрозумілі, типові, адекватні ці емоції у конкретній ситуації [1].

Розглянемо кілька технік та засобів формування здатності до емоційної рефлексії під час вивчення іноземної мови. Перш за все, хочемо запропонувати облаштувати в кожному класі **Куточок емоцій**, який є звичною зоною в шкільних кабінетах європейських шкіл і може повсякчас бути використаний для формування здатності до емоційної рефлексії. Рефлексія перш за все розпочинається з уміння визначати та називати емоції, тому центральним елементом куточка емоцій є стенд чи плакат з переліком поширених людських емоцій. Такий плакат може бути різного формату. Найпростіший варіант – це просто вокабуляр, однак його варто доповнити ілюстраціями. Наприклад – зображеннями емоджі, які добре відомі підліткам з соціальних мереж, або ілюстрації, що демонструють емоційні вирази людського обличчя. Чудовою ідеєю є виготовити такий плакат спільно з дітьми, коли вони самі будуть виступати моделями для фото-ілюстрацій емоцій.

Така фотосесія буде одночасно і тренінгом керування емоціями і проектом класу, який зробить куточок емоцій дуже особливим і мотивуватиме учнів частіше ним користуватись. Якщо є можливість, куточок можна оформити більш творчо – наприклад, як дерево емоцій, де будуть товсті гілки негативних та позитивних емоцій з дрібнішими гілочками, що називатимуть їх види та підвиди. Це дасть учням змогу бачити емоції в системі та взаємозв'язку. Зміст куточку емоцій можна регулярно доповнювати новими назвами. Робити це можна в контексті реальних життєвих ситуацій. Наприклад, після дощу на небі – гарна веселка. Діти їй радіють, фотографують, милуються – чудова нагода доповнити куточок емоцій. Вчителю варто проговорити з учнями їх враження англійською мовою і додати слово до емоційного вокабуляру. Нехай діти вирішать, куди саме прикріпити нове слово, на які відомі емоції воно схоже, яким протилежне.

Вчити керувати емоціями можливо і важливо в будь якій типовій ситуації на уроці. Уявімо, що вчитель збирає зошити з важливим домашнім завданням. Одна з учениць – забула зошит вдома випадково. Як вчинить вчитель зазвичай? Може зробити зауваження, попросить принести наступного разу, чи заборонить і продовжить урок. Але емоції дитини залишаються поза увагою. Але вчителю, що свідомо працює на розвитку здатності до емоційної рефлексії, варто зупинитись на хвилину та поговорити з ученицею про її емоції, щоб допомогти їй конструктивно з ними впоратись.

Якщо учневі чи учениці важко визначити свою емоцію в конкретній ситуації, допоможе Куточок емоцій. Коли дитина назве емоції, доцільно оцінити їх з точки зору адекватності та визначити, чи не є вони надмірними, занадто загостреними. Вчителю рекомендовано озвучити для учня чи учениці, як їм варто почуватись, заспокоїти та мотивувати до виправлення ситуації.

Вправи для розвитку емоційного інтелекту та здатності до емоційної рефлексії можна інтегрувати у звичні вправи для вивчення граматики, читання чи письма на уроці іноземної мови. Розглянемо, як це можна зробити з допомогою техніки **Add emotion**. Дана техніка полягає у доповненні мовного матеріалу учнівськими коментарями стосовно емоційного стану свого чи персонажів. Такий коментар можна надавати до окремих речень у тренувальних вправах на переклад чи доповнення, коментувати емоції героїв чи персонажів по ходу розповіді тексту чи відео-ролика, схарактеризувати настрій персонажів на ілюстраціях у підручниках чи заготованих фото. Якщо учні здатні зробити це самостійно – завдання може бути відкритого типу, якщо відчують труднощі – як опору можна використати Куточок емоцій, запропонувати перелік емоцій на вибір.

Варто відмітити, що у рефлексивних тренінгах не має правильних чи помилкових емоцій, адже емоції у різних людей можуть різнитись і корисно їх порівняти, це виховує в учнів толерантність.

Задля ефективної емоційної рефлексії учителю варто підготувати на заняття з іноземної мови ряд інструментів – сигналізаторів. Такими можуть виступати двосторонні картки зеленого та червоного кольорів, як сигнали позитивних чи негативних емоцій. Їх функціональним аналогом є палички, пластикові чи дерев'яні, з емблемами емоджі (кількох видів на парті), знаки «like» та «dislike» у вигляді долоні з пальчиками тощо. Такі сигналізатори можливо використовувати для поточної емоційної рефлексії в ході уроку на будь-яку ситуацію, вправу, текст.

Ще декілька інструментів необхідні для підсумкової рефлексії на заняттях, що включає окрім сигналізаторів, облаштування окремих зон чи куточків для рефлексії. Зазвичай в нижньому відділі класної доски прикріплюють пластину з металевою основою, на якій учні можуть рефлектувати магнітними символами – фішками різного кольору, паперовими стікерами тощо. Для цього вчитель пише на пластині чи прикріплює на папері підсумкове питання щодо враження дітей про урок загалом (*Did you like the lesson?*) або щодо окремих його частин (*Did you like the game we played? / How do you find the new topic?*), окремих видів діяльності чи матеріалів (*Did you like the video we watched? / What is your impression of the story we listened today? Would you like to study more about the country we learned today? etc*).

Відповідь на запитання може бути лаконічна – у формі «так» чи «ні», або ж розгорнута. Для розгорнутої відповіді учні, користуючись вокабуляром Куточку емоцій, пишуть короткий відгук на яскравих паперових стікерах, які прикріплюють на пластину або вкладають у спеціально підготовлений конверт. Відповіді можуть бути анонімними чи іменними. Більш точно схарактеризувати емоційну реакцію учнів допоможуть правильно сформовані запитання щодо самопочуття та ставлення інших під час уроку: *How did you feel when you lost in the competition? How did you feel when you won the team game? How did you feel when you were late to the lesson? Were you comfortable to work in your mini-group? How do you think you will feel when you get your grammar test grade?*

Визначати ступінь своїх емоцій допоможе рефлексія за шкалою. Її також можна виготовити окремо, щоб мати можливість застосовувати повсякчас. Шкала може бути ламінованою картонною смугою у вигляді осі чи градусника, на якій учні ставлять відмітки (галочку маркером, іменний стікер) або пластиковою чи дерев'яною трубкою з засічками, де учні прив'язують стрічку, визначаючи силу своїх вражень та емоційний стан. До прикладу можна попросити учнів проаналізувати щодо таких ситуацій: *How much did you worry during the test? Are you satisfied with your results in home reading? How much did you like writing a story with your groupmate? Are you pleased with the poster our class prepared for the holiday?*

Розвиток емоційної рефлексії на заняттях з іноземної мови повинен опиратись на ґрунтовне знання учнями самої суті емоцій, їх можливих проявів у вигляді міміки, жестів, реплік, супотніх почуттів тощо. Для більш повного, глибокого та детального розкриття змісту емоцій та типових емоційних реакцій людини періодично проводять заняття присвячене певній емоції на тему «Emotion of the day». На такому занятті учитель перш за все допомагає учням засвоїти назву емоції іноземною мовою та кілька синонімічних висловів для її опису. Назву емоції учні додають до Дерева емоцій у відповідній зоні класу, а вислови для її опису варто розмістити на дошці чи як плакат у класі на Стіні слів.

Головним фокусом уроку має стати читання тексту, перегляд відео чи аудіозавдання, що презентує учням ситуацію чи сюжет, де персонажі переживають «Емоцію дня». Доцільно ретельно обговорити з учнями події, обставини, слова чи вчинки інших людей, які викликали реакцію персонажів. Корисним є проектування на себе – тобто завдання учням порівняти емоції персонажів та власну реакцію, реакцію однокласників та вчителя. Бажано приділити увагу і обговоренню різних способів опанувати емоцію, якщо вона негативна чи корисно використати її, якщо вона позитивна. Такі завдання корисно проводити як комунікативну практику у міні-групах або як інсценізації.

Вміння адекватно (стримано, відверто, шанобливо щодо інших) проявляти емоції є необхідним для розвитку здатності до емоційної рефлексії. Навчити учнів робити це на занятті з іноземної мови можливо у формі перегляду відео-сюжетів відповідного змісту, обговорення поведінки персонажів, їх висловлювань, з подальшим заучуванням та відтворенням їх поведінки і реплік у вправі «озвучування німого кіно», коли вчитель відтворює на екрані лише відео, а учні копіюють міміку, жести та слова персонажів. Підсумковим завданням такого уроку є письмове рефлексивне домашнє завдання написати спогад про подію чи ситуацію, коли учень або його знайомі чи родичі відчували «Емоцію дня».

Робота над розвитком здатності до емоційної рефлексії в інклюзивному класі базується як на описаних загальних принципах та підходах, так і має свою специфіку стосовно звичайних учнів і самих дітей з особливими освітніми потребами.

Емоційна реакція учнів з особливими потребами часто більш яскрава, динамічна, подекуди неконтрольована, але з іншого боку – може бути пригніченою та занадто стриманою. Тому вчитель іноземної мови перш за все має дізнатись про загальний психо-емоційний стан та розвиток такого учня у психолога із команди супроводу. Дуже корисною в даному плані може бути й інформація від батьків учня, що володіють безпосереднім досвідом спілкування з дитиною, добре розрізняють зовнішні прояви емоцій своєї дитини, її чи його типову емоційну реакцію на стресові умови, ситуації успіху чи власні невдачі.

У випадку, коли дитина є сором'язливою, відчувається невпевнено, відчуває тривожність у класі, доцільно рекомендувати вчителю іноземної мови разом з асистентом застосувати техніку – «Річка емоцій», яка полягає у своєрідному обліку емоційних реакцій учня і може використовуватись як щоденник емоційної рефлексії. Для цього потрібно завчасно виготовити основу – довгу паперову смужку, широку атласну стрічку тощо, на яку будуть в подальшому кріпитись наліпки-символи емоційної рефлексії. Така смужка чи стрічка повинна бути гнучка, щоб її можна було змотувати у рулончик, але й достатньо міцна, щоб витримувала багаторазове, щоденне використання.

Техніка «Річка емоцій» є інструментом не лише розвитку емоційного інтелекту учня, а й мотивації до навчання, спілкування з однокласниками тощо. Застосування техніки педагог розпочинає із бесіди з учнем, в якій заохочує описати власні емоції та почуття після заняття чи перерви та допомагає схарактеризувати свій емоційний стан загалом за допомогою емоджі, кольорової наліпки чи інших символів. Варто одразу обговорити з дитиною значення таких символів, адже вони будуть використовуватись в техніці регулярно і учень / учениця мусить чітко розуміти їх значення та відмінності між ними. Обраний символ прикріплюють на початку стрічки. При цьому вчителю важливо прокоментувати, чому саме такий символ

обрано, чітко визначаючи супутні емоції учня, називаючи їх вголос. Пізніше обґрунтування вибору символу, визначення своїх емоцій, їх причин має стати завданням учня з особливими потребами, адже це і є власне емоційною рефлексією.

Додавати нові наліпки на стрічку можна досить часто та регулярно – в кінці заняття, або після виконаного важливого завдання, цікавої події тощо. Спочатку вчитель повинен заохочувати дитину до рефлексії, але бажано розвинути в учня / учениці потребу висловити свої емоції. З метою мотивації та корекції емоційного стану дитини з особливими потребами вчителю варто обирати такі ситуації для рефлексії, що є позитивними, успішними, приємними для дитини. З часом на стрічці накопичується достатня кількість наліпок і дитина разом з учителем може прослідкувати та проаналізувати, як «тече річка її емоцій». Якщо вчитель підходить до такого завдання виважено та вдало обирає моменти для рефлексії, «річка емоцій» демонструватиме загалом позитивну динаміку, яка буде візуально помітна для самої дитини. Супутній коментар вчителя, про те, що дитина досягає успіху, краще справляється, знаходить друзів, покращує результати навчання тощо ще більше заохочуватиме учня до розвитку, зніматиме стрес та напругу, розвиватиме емоційний інтелект учня загалом.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи зазначимо, що емоційний інтелект загалом та здатність до емоційної рефлексії зокрема є надзвичайно важливими для українців на сьогодні в умовах безперервного емоційного напруження. Іноземна мова, як і інші предмети, володіє потенціалом розвитку таких наскрізних умінь шляхом застосування різноманітних технік та форм роботи з учнями. Здатність до емоційної рефлексії в учнів з особливими потребами варто формувати у співпраці з батьками, фахівцями групи супроводу та асистентом учителя.

До перспектив подальшого дослідження особливостей розвитку емоційного інтелекту під час вивчення іноземних мов ми відносимо вивчення технік розвитку здатності до емоційної рефлексії у позакласні та позашкільні роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Garbenis S., Geležinienė R. and Šiaučiulytė G. (2020). Development of emotional intelligence in students with special educational needs. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 10(1), 106-120. doi: 10.21277/sw.v1i10.525.
- [2] Bhootrani M. L. & Junejo J. (2016). Emotional Intelligence is a Key to Success. *J Liaquat Uni Med Health Sci*, 15(03), 108–9.
- [3] Pettinelli M. (2012). The psychology of emotions, feelings and thoughts. Fresno: Lightning Source. PSO. (2019). Adolescent mental health. World Health Organization. Retrieved from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>;
- [4] Biswal M. (2015). Inclusive Education and EQ. *Scholarly Research Journal For Interdisciplinary studies*, 3(19), 499–507.
- [5] Geležinienė R. (2011). Reflective activities of pupils with special educational needs and teachers in the self-educational process. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 1(1), 60-69. doi: 10.15388/SW.2011.28316.
- [6] Мартиненко І. (2016). Рефлексія в комунікативній діяльності дошкільників із системними порушеннями мовлення. *Наука і освіта*, №2-3, 63-69.
- [7] Мирошник Р.Г. (2018). Рефлексивні процеси і емоційний інтелект в юнацькому віці. *Теорія та практика сучасної психології*, №5, 143-147.
- [8] Вихрущ В.О. (2018). Педагогіка рефлексії у професійній діяльності викладача вищого навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічна наука: реалії та перспективи*, 60, 86-90.
- [9] Zadorozhna I., & Datskiv O. (2022). Motivation of pre-service English teachers to learn English as a foreign language in challenging circumstances. *Advanced Education*, 9(21), 86–99. doi: 10.20535/2410-8286.261715
- [10] Chugai O., & Pawar A. (2021). Studying English under covid-19 quarantine: Ukrainian and Indian students' perspectives. *Advanced Education*, 8(17), 4–10. doi: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.213928>
- [11] Mayer Richard E. (2020). Searching for the role of emotions in e-learning. *Learning and Instruction*, Volume 70, 101213. doi: <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2019.05.010>.

- [12] Mayer Richard E., Gabriel Estrella. (2014). Benefits of emotional design in multimedia instruction. Learning and Instruction, Volume 33,12-18. doi: <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2014.02.004>.
- [13] Державний стандарт базової середньої освіти від 30.09.2020р. (2020). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
- [14] LifeComp: The European framework for the personal, social and learning to learn key competence (2020). EU Science Hub. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/lifecomp_en
- [15] Закон України "Про повну загальну середню освіту" (2022). URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
- [16] Kumar L. (2013). Disability and Inclusive Education. People's Dialogue on Education, 5(1), 1–10;

DEVELOPING THE ABILITY TO EMOTIONAL REFLECTION WHEN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN THE INCLUSIVE CLASS OF A SECONDARY SCHOOL

Fedorova Olesia Vasylivna

candidate of philological Sciences, associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
Khmelnitsky Humanitarian-pedagogical academy,
Khmelnitskyi, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-2300-6387
Fedorova2012@ukr.net

Vornyk Maria Mykolaivna

candidate of pedagogical Sciences, associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
Khmelnitsky Humanitarian-pedagogical academy,
Khmelnitskyi, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-2999-9180
m.vornyk@ukr.net

Rybachuk Yuliia Leonidivna

Senior Lecturer of Foreign Languages Department of
Khmelnitskyi Humanitarian and Pedagogical Academy,
Khmelnitskyi, Ukraine
ORCID ID 0009-0002-9893-5842
juliarybachuk777@gmail.com

Babicheva Maryna Hennadiivna

Senior teacher of Foreign Languages Department,
Khmelnitsky Humanitarian-pedagogical academy,
Khmelnitsky, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-7619-963X
rinababicho@ukr.net

Annotation. The article analyzes the concepts of "emotional intelligence", "emotional reflection" and highlights the specifics of their formation in the process of learning foreign languages. The authors justify the importance of the formation of the mentioned soft skills in modern long-term stressful conditions (coronavirus pandemic, military aggression of the Russian Federation) for education and life in the world in general and in Ukraine in particular. Emotional intelligence is positioned as one of the foundations of a person's well-being and success in life. The relevance of the research topic is also evidenced by the tasks of domestic and European education reflected in the State Standard of Basic Secondary Education and the European LifeComp Competence Framework. Special attention in the article is devoted to the characteristics of the means and tactics of forming the ability to emotional reflection. One of the central elements of work on emotional intelligence is the Corner of Emotions, as a means of informing students and engaging them in a wide range of learning and educational activities. The Add emotion technique allows to integrate ordinary language and speech exercises on studying vocabulary, grammar, learning writing, reading, listening and speaking with exercises for the formation of the ability to emotional reflection. The result of a complex and systematic approach to the formation of the ability to emotional reflection is the implementation of Emotion of the day tactics. The article also characterizes a number of signals that can be used for current and final emotional reflection in foreign language lessons and methods of working with them. The emotional sphere of students with special needs requires a particularly balanced approach and the use of specific tactics. The River of emotions is a tactic of a long-

term and systemic mechanism, which at the same time is a tool for motivating students of the inclusive class to study, communicate with peers, and personal development. The question of the development of emotional reflection remains relevant and has wide prospects of investigation.

Keywords: emotional intelligence, emotional reflection, educational technologies, foreign languages, inclusive class, students with special needs.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Garbenis S., Geležinienė R. and Šiaučiulytė G. (2020). Development of emotional intelligence in students with special educational needs. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 10(1), 106-120. doi: 10.21277/sw.v1i10.525. (in English)
- [2] Bhootrani M. L. & Junejo J. (2016). Emotional Intelligence is a Key to Success. *J Liaquat Uni Med Health Sci*, 15(03), 108–9. (in English)
- [3] Pettinelli M. (2012). The psychology of emotions, feelings and thoughts. Fresno: Lightning Source. PSO. (2019). Adolescent mental health. World Health Organization. Retrieved from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>; (in English)
- [4] Biswal M. (2015). Inclusive Education and EQ. *Scholarly Research Journal For Interdisciplinary studies*, 3(19), 499–507. (in English)
- [5] Geležinienė R. (2011). Reflective activities of pupils with special educational needs and teachers in the self-educational process. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 1(1), 60-69. doi: 10.15388/SW.2011.28316. (in English)
- [6] Martynenko I. (2016). Reflection in the communicative activity of preschool students with systemic speech disorders.. *Nauka i osvita*, №2-3, 63-69. (in Ukrainian)
- [7] Myroshnyk R.H. (2018). Reflective processes and emotional intelligence at youth age. *Teoriia ta praktyka suchasnoi psykholohii*, №5, 143-147.
- [8] Vykhreshch V.O. (2018). Pedagogy of reflection in the professional practice of a teacher of a higher educational institution. *Naukovyi chasopys NRU imeni M.P. Drahomanova. Seriia 5: Pedahohichna nauka: realii ta perspektyvy*, 60, 86-90. (in Ukrainian)
- [9] Zadorozhna I., & Datskiv O. (2022). Motivation of pre-service English teachers to learn English as a foreign language in challenging circumstances. *Advanced Education*, 9(21), 86–99. doi: 10.20535/2410-8286.261715 (in English)
- [10] Chugai O., & Pawar A. (2021). Studying English under covid-19 quarantine: Ukrainian and Indian students' perspectives. *Advanced Education*, 8(17), 4–10. doi: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.213928> (in English)
- [11] Mayer Richard E. (2020). Searching for the role of emotions in e-learning. *Learning and Instruction*, Volume 70, 101213. doi: <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2019.05.010>. (in English)
- [12] Mayer Richard E., Gabriel Estrella. (2014). Benefits of emotional design in multimedia instruction. *Learning and Instruction*, Volume 33, 12-18. doi: <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2014.02.004>. (in English)
- [13] State standard of general secondary education, on September 30, 2020 (2020). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (in Ukrainian)
- [14] LifeComp: The European framework for the personal, social and learning to learn key competence (2020). EU Science Hub. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/lifecomp_en (in English)
- [15] Law of Ukraine "On general secondary education" (2022). URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
- [16] Kumar L. (2013). Disability and Inclusive Education. *People's Dialogue on Education*, 5(1), 1–10;